

КАД ЈЕ ДРВО БИЛО БОГ

Оно што је најдубље потонуло у таму наше духовне амнезије, то је наш исконски, прасловенски паганизам. Када испитујемо своје корене – а то чинимо ретко, млако и збуњено – ми се заустављамо у хришћанском средњем веку у коме смо се као народ појавили и на светској историјској сцени. Све оно што је било пре тога остаје у таму нашег самозаборава: наша стара, закарпатска постојбина, наша прехришћанска вера и првобитна култура нашег живљења. Хришћанство које смо примили – узгред буди речено, међу последњим у заједници народа Европе – избрисало је готово потпуно наше сећање на древна времена наших предака, „када (нам) је дрво било бог“. Памте се још само понека имена божанстава са нашег паганског Олимпа – и то их памте други, боље него ми сами – али више нико не зна какви су били њихови ликови. Ми смо једини народ у Европи који није сачувао ни један резани или сликани лик својих прехришћанских богова.

Из те тамне амнезије хоће да нас пробуди млади вајар Мирко Антоније Малеших. Оно што највише изненађу-

је код овог уметника који чини свој први стваралачки корак, јесте преурањена зрелост његове промотивне идеје. Без тренутка изгубљеног у младалач-

туре њених облика. Ако се изузме поменута асоцијативност форме Малешихевих скулптура, преостаје њихова чврста, геометризована конструкција.

Мирко Антоније Малеших

Рођен је 20. августа 1976. године у Пријеполу.

Гимназију завршио 1995. године, у Пријеполу а Вишу школу за ликовне и примењене уметности у Београду 1997. године.

На Факултету примењених уметности у Београду, одсек вајарство, дипломирао 2002. године у класи проф. Зорице Јанковић.

Студент је на постдипломским студијама, одсек вајарство.

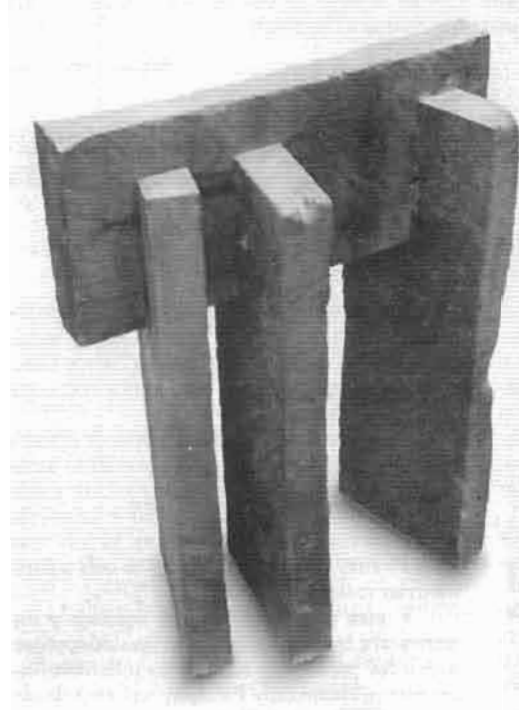

ком лутању и збуњености, овај представник најмлађе генерације наших вајара, изградио је своју ликовну поезију, нашао језик који тој поезици одговара. Задатак који је себи поставио, Малеших је започео да обавља са сигурношћу која одговара знатно старијим и искуснијим уметницима. Залазећи у простор наше етничке преисторије и пракултуре, он је знао да неће постићи жељени циљ ако оде у другу крајност и упадне у замку заборављања културе свога времена. У његовом ликовном језику се прожимају и срастају два елемента: архајски, у коме оживљавају облици древног, праивилизационог поимања простора, времена, материје и облика, и модерни, изграђен на основи савремених знања о свету уметности. Архаизам Малешихев одражава се симболично у његовом избору материјала: дрвета и земље (тера-коте).

Исто значење имају асоцијативни облици његових скулптура у којима се назиру контуре изчезлог прасловенског света, станишта, кровништа оруђа, оружија, идола, алата. Те асоцијације исказане су језиком модерне скулптуре, савременог схватања струк-

Када мисли о форми, Малеших је аскетски строг, наизглед хладан. Када се препушта асоцијацијама, он постаје топао, носталгичан, ентименталан, поетичан. Ако у нечему остаје непоколебљиво доследан, онда је то у избору материјала. Дрво, земља, камен, то су за Малешиха природни елементи у чијој материји је једино могуће постићи оно чему он тежи – ослободити духовну енергију скривену у вајаном облику, оживети дух паганског осећања светости и лепоте.

Треба рећи и то да у Малешихевој ретроспекцији прасловенског паганизма нема ни трага анахроничне тенденције „враћања“. Овај млади уметник није од оних који нам причају бајке о неком бившем, бољем свету коме се треба вратити. На против! У својим реминисценцијама, Малеших остаје присутан у свом времену, усмерен према будућности, заправо вечности. Оно чиме се он заноси, није нека утопија која ће фанатизам и фикцију поставити изнад стварности. Малеших је, уосталом, сам вербално уобличио своје уметничко „вјерују“. Он тежи да заборављене поетике нашег паганства приближи садашњем поимању света које ће се, у сликама сећања на сопствену исконску прошлост, боље препознати.

Клетва, дрво

ЈУБИЛЕЈИ НОВИНАРСТВА У ПРИЈЕПОЉУ

Прве новине у Пријепољу штампане су 1. фебруара 1932. године. Власник, главни и одговорни уредник и покретач новина под називом „Санџак“ био је Миливоје Жугић, правник из Пријепоља, дописник листа „Политика“. Традицију новинарства 1952. године наставља лист „Глас Полимља“ који касније мења име у „Полимље“. Ове године Информативна кућа „Полимље“ обележила је 70 година новинарства у Пријепољу, 50 година „Полимља“ и штампање 2000. броја. Поводом ових значајних јубилеја писане речи у „Савиндану“ објављујемо два текста које потписује Ђуро Звјерота савојеручно, илити Миливоје Жугић, главни и одговорни уредник листа „Санџак“

Карикатура Миливоја Жугића

Ишћају да ли су они који се називају аферашима много паметни људи иле се о њима говори да пократише све што им дође до руку а никако да заглаве у аис а ја знајући да су ово иешка ишћанња а да ја ни крив ни дужан могу отићи у аис ћуишм и кажем свакоме да је о ишме забране но говорити.

Ваи Ђуро Звјеротиа савојеручно („Санџак“ бр. 45), 1932 година

* * *

„ЈА ПИШЕМ, А ДРУГИ БРИШЕ...“

Ја пишем а други брише. Шћто жод најишем жосим уредник каже да је сувише и да се о ишме несме писати јавно. Шћто ми жосим уредник – ирими иш њему забрани други и ишак ја сћално иишем а други брише.

Учћив, ишонзан, ишкорен и иресидокоран Ваи несрећни Ђуро Звјеротиа с. р („Санџак“ бр. 44), 1932 године

РЕЧЈУ ПРОТИВ НЕДАЋА, НЕКАД И САД ПОСТАДОХ НОВИНАР

Прво и ирво част ми се иредсавитићи ви се: зовем се Ђуро Звјеротиа, селџак сам са села Злобрђа. Поишћо ме није закучио овај закон о заишћитићи земљорадника јер бо нисам никоме нишћиа био дужан, збож шћога белећим шћто нисам нишћиа ни имао, ни жо жолцићи животи, иа ми нико нишћиа није дао на зајам, а поишћо се данас са жолим животом и жолим ишћићењем не живи, но са иарама, а иаре је ишешко зарадићи, ишћо поишћо се свак не ирима на ове јавне радове зде се може који жрош зарадићи, ишћо сам ја решио, ишћо својој сойсћивеној вољи и без воље народне, јер сам видео да се она моножо не ферма, да ишћо ишћанем новинар и да ви иишем ишћо коју нашу селџачку невољу.

Пуићоваћу врло често ишћо вилајешћу ишћо касабама и селима и жледаћу да ви достћавим све шћто не ваља јер данас вала и бишћо слабо ишћо и има шћто ваља иа ви жледајћие да ишћо исћиравитћие да буде све како ваља само се чувајћие да своја сойсћивена лећа не искривитћие ишћо ражећи да буде сва како ваља. Ја ћу жледаћи да ви кажем све и да ви не кажем нишћиа, онако сћиаровлашћки да се ишћо вучем ако дође до зорћиа. Ако не можнем да ви све јавим шћто ишћо ишћобаше, јер жорекан не мисле као и дољекан, ја ћу вам макар и нешћо рећи а ви ишћо шумачитћие и одсада ако иматћие шћто да ми иишетћие да ми иишетћие на ову адресу:

Госиодину Ђуру Звјеротиа, новинару, Пријепоље, „Санџак“, Зетска бановина, Јужославија, Евроиа

* * *

ЧЕКАЈУЋИ ИЗБОРЕ

Видјели моји селџаци ће сам и ја остћавио моћлику и мисле да сам збож шћога паметан и знан иа ме сваки дан заишћикују оће ли ускоро бићи каквих избора јер им се вели досадило без бучке и жаламе и без обећања и јуче ми вели мој некадашњи комшија који се иреселио из Злобрђа у Јадовник оћел скоро Ђуро каква жосиоћа ишћо ишћи да долази вамо јер ево два мјесеца нисам заишћило цигаре иа ми ишћо ишћо мрчи мозак и једва чекам да дођу ишћо ишћо ишћо избори да се најишћишм дувана а друге асне Богу вала нисам ни имао никада од њих.

Једни ме ишћо ишћо за изборе кад ће бићи и какви ће бићи и оћел бићи ишћо само са једнима као и ишћо ишћо ишћо а други ме

ЂЕ СУ ТИ ОЧИ БИЛЕ

Виће ли, сићњи кукавче
Виће ли шта нам се уради
Виће ли, гуја те печила
Виће ли у шта нас ували?

Виће ли шта се догоди
Виће ли одакле избише
Виће ли шта су накастили
Виће ли кад се тучише?

Виће ли, ћорав одио
Виће ли колико иг идаше
Виће ли ко би најглавни
Виће ли с ким се тревеше?

Виће ли, сироме од памети
Виће ли куд ударише
Виће ли иког позната
Виће ли да ли те вићеше
Виће ли, мајке не видио
Виће ли ишћо сумљиво?

Е, погледај сад, очи ти испале
Бог те, тако нагрдна, убио
Мањи ми умро, но шћто си се родио
Добро погледај шта је порадио
А ти, аветан, ништа ниси видио!

Мишћо Прелић Мишћевчанин

СРЦЕ ЦЕНТАР СВЕСНОГ И НЕСВЕСНОГ БИЋА ЧОВЕКОВОГ

У Леванђељу је веома јасно изражено да је срце орган религије, орган помоћу кога сагледавамо Божанство: "Блажени чисти срцем, јер ће Бога видјети".

И Христа не можемо примити другачије него посредством срца "Да се Христос вјером усели у срца ваша" (Еф. 3, 17).

Преподобни Серафим, један од најкарактеристичнијих светаца руског Православља, овако дефинише бога: "Бог је огањ који сагорева срца и утробе". И ово су речи св. Серафима које се дотичу значаја срца: "Господ тражи срце препуно љубави према Богу и ближњему – то је престо на коме Он воли да седи и на коме се Он јавља у пуноћи своје пренебеске славе. Сине, дај ми срце Твоје, а све остало Ја ћу Сам предати Теби јер је у срцу људскоме Царство Божије."¹

Срце као орган религиозног опажања треба разликовати од душе, ума, духа, од свести уопште. Оно је дубље и, да тако кажемо, централније од психолошког центра свести. Срце је не само центар свесног него и несвесног бића човековог, не само душе него и духа, не само духа него и тела, не само појмљивог него и непојмљивог; једном речју, оно је апсолутни центар.

Посебно обележје Источног хришћанства састоји се у томе што за њега ум, интелект, разум никада не чини последњу основу живота; интелектуално размишљање о Богу није истински религијски доживљај. Источни Оци Цркве и руски старци овако указују на истинско религијско искуство: "треба умом у срцу боравити". Један старац је за данашњег човека рекао: "има ум, има срце, а између њих – камени бедем!" Овај бедем и чини немогућим истински религијски живот. Учени Европљанин много зна, често познаје и Библију, позната му је мистика, теологија и окултизам. Али све је то само знање, само радозналост. Одвојено постоји укупност знања и потпуно одвојено, ограђено од њега бедемом, живи срце које је изгубило свој велики значај, своју централност, своје право да буде основа свега. Ум не борави у срцу, он је изван срца, не сагорева његовом топлином. Целокупна наша цивилизација, која води порекло од Ренесансе, сва та нерелигиозна цивилизација хоће да лиши срце његовог централног положаја и да тај централни положај уступи уму, науци, сазнању. У том смислу, у односу на најновији интелектуализам, пророчки звуче речи Леонарда да Винчија: "Велика љубав је кћер великог сазнања". Ми, хришћани Источка, можемо рећи управо обрнуто: "Вели-

ко сазнање је чудо велике љубави". Тиме чувамо најбоље традиције хеленизма које је прихватило Источно, и само Источно хришћанство, задржавамо Платоново учење о Еросу, које су прихватили сви наши учитељи Цркве почев од Дионисија Аеропагита и Максима Исповедника. Свети Серафим каже: Да бисмо угледали светлост Христову, потребно је ум уронити у срце, ум треба да се "усече у срце". "Тада ће засијати светлост Христова осветљавајући здање душе својим божанским озарењем." "Ова светлост је заједница и живот." "Када човек у души посматра вечну светлост, тада ум постаје чист и нема у себи никаквих чуљних представа, јер, будући сав уроњен у посматрање несатворене доброте, заборавља све чулно и неће ни себе да

гледа него само жели да се сакрије у срце земље, само да се не би лишио његовог истинског блага." Само на тај начин човек може да посматра "несатворену лепоту", која се осећа срцем и која је, као и свака лепота уопште, неизразива појмовима разума. Свети Серафим даље каже: "Знак разумне душе је кад човек урони ум унутар себе и дела у срцу свом. Тада ће га озарити благодат Божија и он ће стећи *спокојство*".

Ово "спокојство" је небеска хармонија, осећање најдубљег јединства које доживљава сваки мистик. Оно се, као ни музика, не може изразити појмовима. О тој хармонији апостол Павле каже: "И мир Божији, који превазилази сваки ум, сачуваће срца наша..." (Фил 4, 7).

Несатворена лепота, мир Божји, небеска хармонија, прима се "срцем"; оно осећајно ослушкује "хармонију небеских сфера".

Ако је потребно да објаснимо којим се чулом опажа ова лепота, онда треба рећи – чулом љубави; не опажа лепоту онај који је не воли; не доживљава музику онај који је не воли; онај не схвата мудрост који не воли мудрост; и сама философија јесте само љубав према мудрости, а како на дну сваке мудрости лежи последња тајна Божанства, онда свака дубока философија води до религије: "Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, и свом душом својом, и свом мисли својом" (Мт 22, 27). Дакле, пре свега *срцем*, па тек онда душом и мишљу.

Мистично сједињење са Божанством, познање Божјих тајни у којима је скривено благо премудрости и знања (софије и гносиса) могуће је, по речима апостола Павла, само путем "срца сједињених у љубави". У томе апостол види смисао свога подухвата, коначни циљ своје проповеди: "Да се утјеше срца њихова, да се сједине у љубави и у свакоме богатству пунога разумијевања, за познање тајне Бога Оца и Христа, у коме су скривена сва блага премудрости и знања" (Кол 2, 3).

На тај начин "блага премудрости и знања" не поимају се гнусисом хладног, равнодушног ума, већ умом који пребива у срцу, центром срца који је у додиру са мистеријом Бога Оца. И ово мистично поимање се не постиже индивидуално, у гордој изолацији философског ума, већ *саборно*, "срцима сједињеним у љубави", сједињеним ради поимања тајни, ради тражења блага премудрости, сједињеним Еросом Софије.

Последњи и одлучујући доказ у прилог симболи срца гласи: срце је центар љубави, а љубав је израз најдубље суштине личности. Ми не волимо умом, не волимо свешћу, већ срцем. Чак и сам ум и саму свест волимо срцем. Ми треба да смо свим срцем предани ономе у чему желимо да постигнемо било шта. Вредности, богатство духа, ми прихватамо срцем: "Јер гдје је благо ваше, ондје ће бити и срце ваше" (Мт. 6, 21). Личност се, на крају крајева, одређује по ономе што воли и што мрзи. Најдубљи центар личности јесте љубав, Ерос, тј. тежња, жеља, побуда; не стајање у месту, не квијетизам, не хладна интелектуална спекулација.

Овде лежи други значајан моменат који одређује дубоку супротност између европске и азијске мистике, између хри-

* Поглавље из књиге *Срце у хришћанској и индиској мистици*. Београд, Бримо, 2002, стр. 18-26. Превео Добрило Аранитовић.

¹ Овде и даље цитати из књиге *О цели хришћанској жизни, беседа преп. Серафима Саровског с Н. А. Мойловим*, Сергиев Посад, 1914.

шћанства и хиндуизма: тамо Ерос треба да буде угашен, угашен зато што је он жудња за животом, извор патње, "тришна"; тамо је најдубљи центар личности хладно око лишено свих страсти, тамо је љубав нешто пролазно, нешто што долази на последњем месту. Сасвим је другачије у хришћанству: овде је љубав не само "јака као смрт" (старозаветни израз) него чак и јача од смрти; љубав је извор и залог бесмртности због тога што она мрзи смрт и разарање и, на крају крајева, воли само вечно и непропаљиво. Љубав жели вечни живот зато што воли; она је "афект бића". Ето због чега је апостол Павле у својој знаменитој химни љубави могао да каже да "љубав никада не престаје, док ће пророчтва нестати, језици ће замукнути, знање ће нестати" (1 Кор. 13, 8). Љубав неће престати јер је она тежња ка савршеном, ка апсолутном, ка вечном; она је сама доживљавање вечног савршенства. Све што је пролазно може нестати, али вечно и савршено не може нестати.

Овај моменат разлике у дубокој је вези с првим, претходно поменутиим моментом љубав као тежња и стремљење, љубав – Ерос, неизоставно захтева разлику (ја и ти, Отац и Син, коначно и бесконачно, савршено и несавршено); љубав је супротна *равнодушности* и ако постоји равнодушност, онда нема љубави (као што, уосталом, нема ни мржње). У стилизованом упрошћавању можемо рећи да хиндуизам такође пружа искупељење, избављење од патњи, спасење од зла, али само по цену *равнодушности*, а никако не по цену творачке љубави – и у томе је његова разлика у односу на хришћанство. У јединопостојећем *не постоји разлика, разноликост*; разноликост је илузорна, постоји само идентичност једног и јединственог центра; ко може волети тај центар и коме и чему он може да тежи? Ако замислимо закон теже у просторно-временском свету, он може да нам послужи као симбол љубави у духовном свету. Шта ће бити са тежиштем ако се униште сви центри теже осим једног јединог? Очевидно да ће "тежиште" бити укинито јер су му, у најмању руку потребна два центра. На исти начин се укида "тежиште" љубави хладним посматрањем отуђене централности свога Ја, које нема свога другог, па стога не може имати ни "друга", "оца", "сина", "брата" (који би имали вечан, а не привремен и пролазни значај илузорних појава).

Да је љубав истинска суштина личности, да без љубави личност не живи него умире, основна је мисао хришћанства. Човек без срца је полужив човек. Губитак културе срца је у савременом животу губитак животне снаге; наша егзистенција се претвара у лагано умирање, већење, својеврсну склерозу срца којом је захваћена целокупна савремена цивилизација. Отуда њен живот толико личи на смрт, а њено весеље толико подсећа на тугу; она је препуна осећања безизлазне чамотиње која у књижевности непрекидно одзвања већ читаво последње столеће. Осећање празнине, осе-

ћање ништавности долази отуда што је пресахла централна снага личности, што је сасушена њена срж, и ту неће помоћи никакав привремени процват периферних и спољашњих снага. Не помажу ни чуда технике ("премештање планина"), ни чуда социјалне расподеле ("расподела добара"), ни чуда науке ("сваковрсно сазнање") зато што, по речима Апостола, "ако намам љубави, онда немам ничега". Управо ова опомена о губитку личности, о губитку срца, о "ништа", јесте оно најснажније што Јеванђеље може да каже савременом човечанству.

Емоционална мистика Макарија Египатског пружа веома много за разумевање срца. Код њега је као у фокусу сабрано све оно што је повезано с овим проблемом, све оно што је до сада представљало предмет нашег истраживања, пре свега "аутономија" срца, непосредност созерцања која представља суштину истинског религиозног доживљаја. Ево најзначајнијих речи из његових "Омилија".

"Они који су синови светлости и синови служења Новог Завета у Светом Духу, они се од људи ничему не могу научити, јер су богонаучени. Јер сама благодат испишује у срцима њиховим законе Духа. Њима није потребно да постигну пуноћу убеђења у списима написаним мастилом, јер на плочама срца Божанствена благодат испишује законе Духа и небесне тајне. Срце заповеда и господари над свим органима тела. И

ако благодат допре у долину срца, онда она заповеда над свим органима тела и над сваком помишљу. Јер ту се налази ум и све помисли душе и њена нада. Кроз то и допире благодат у све делове тела. У складу с тим, обрнуто, они који су синови мрака, у срцима њиховим царује грех и допире у све удове јер "из срца потичу зле помисли и тако, ширећи се отуда, покваре целог човека" (*Homiliae* XV, 58, *Migne* 590):

"Хришћани имају упаљена кандила у својим срцима, и као што сва кандила горе истим огњем, тако и хришћани добијају своју светлост од истог извора – Христа. И док је по спољашњем човеку хришћанин дужан да буде понизан и може да се нађе у неповољним условима, дотле у унутрашњем човеку он треба да чува драгоцен бисер. Речено је: "Где је ум твој тамо је и благо твоје." Дакле, чему неко приклања своје срце и куда га вуче његова жеља тамо је и његов Бог. "Ако срце у потпуности жели Бога, онда ће Он постати Господом самог твог срца: такав човек се одриче свега, постаје сиромаш, напушта град и одаје се посту, такав човек постиже свој људски врхунац или, пак, напротив, постиже успех у световним стварима, у породици, у љубави према најрођенијима: чему је наклоњено његово срце и чиме је обузет његов ум – тамо је његов Бог" (*Homiliae* XLIII, 137, *Migne* 774).

Борис Вишеславцев

Књижевни сусрети „На пола пута“

ПОЕТСКО ВЕЧЕ У МОНАСТИРСКОЈ ПОРТИ

У организацији Књижевне заједнице Југославије и Дома Револуције, а под покровитељством Скупштине општине, од 9. до 11. маја 2002. године у Пријепољу одржана је традиционална књижевна манифестација „На пола пута“. Своју поезију говорио је двадесет песника из седамнаест градова Југославије – у манастирској порти, школама, Дому Револуције, код каменогорским светибора, поред Лима и Милешевке ...

Дан уочи 508. годишњице од спаљивања моштију светог Саве на Врачару, 9. маја, песници, учесници књижевних сусрета, након бденија у манастиру Милешеве, говорили су духовну поезију у манастирској порти.

У петак, 10. маја, своју поезију у основним и средњим школама у пријепољској општини осим учесника прилику да прочитају своју поезију и покажу шта знају добили су и ученици ових школа, прво у својим школама а затим и на завршној вечери поезије, одржаној у Дому Револуције.

На завршној вечери, председник Књижевне заједнице Југославије, Мићо Вујанић, је подсетио на допринос песника рођеног у Пријепољу, Стевана Средојевића Полишког, оснивача књижевних сусрета „На пола пута“ и талентоване ученике, младе песнике, који стасавали у Пријепољу, као што су Бранко Цмиљановић и Белма Вељагић.

Песници, учесници овогодишње манифестације изабрани су на конкурс Књижевне заједнице а првонаграђеним су у Пријепољу уручене награде. Награде су добили: Каја Николић-Стојановић из Ражња, Симо Голубовић из Суботице и Веселин Гајдашевић из Фекетића.

Књиге и захвалнице добили су и учесници пријепољских школа који су у својим школама, говорећи поезију, изборили право на учешће на завршној вечери у Дому Револуције.

М.М.

ГОВОРИ ГРГА ЗЛАТОПЕР

Око транзистора се тиска њих десетак. Свако хоће да буде што ближе звучнику, да што боље чује, да нешто не пропусти што му после може послужити као необорив аргумент у расправи која неминувано следи и која се, као судбина, не може избећи. Звучник понекад зна и да зашкрипи, па може да промакне неки детаљ, нека информација од судбоносног значаја за човечанство. Транзистор мали, а они крупни и рогобатни, свако од њих пригрнуо сукнени капут, забацио капу на потиљак, а у руци лесков штап са куком као неки показивач правца према будућности. Лампа чкиљи, по полумрачним буджацама замрла остала чељад и дишу на цевчицу.

– Овде Глас Америке, говори Грга Златопер...

Настаје тајац. Не говори то ни Веселин, ни Милун, него Грга, бре. До тада нису чули за такво име и презиме, као да је неко намерно хтео да дода мало тајне. Тешко ономе ко би омео слушање емисије, а већ жене и деца ако би нешто у недоба проговорили, наопако. Они су били у директној егзекутивној надлежности домаћина, али се ни други нису либили да им упуते оштар поглед, или оно кратко – Ћутж, бре!

Сви су били ту: Бошко и Вукман, Вукосав, Влајко, Рајко, Гојко, Вук, Вигомир и Тихомир, Милан и Ђорђе. Понекад, али врло ретко, десило би се да неко изостане. Није могао да доноси оправдање, али би му то тешко пало, јер би му се чинило да је нешто врло важно пропустио, нешто што се никако не може надокнадити. Могу и стока и деца да буду гладни, али да они пропусте Гргу Златопера, то никако.

Могли су неки да слушају ту емисију и кући, али то није то, са ким после да се свађа, да докажу и убеђује, коме да износи своје гледиште. Ако, не дај боже, сукобљене стране не сазнају шта они мисли, наступити нека велика грешка у светској политици којој после поправке нема. Свако је највише држао до свог мишљења, онај други не разуме ствари тако као он, видеће тај тек су тра шта је право кад му се слегне ово његово што му је вечерас рекло.

Шта он има код куће да прича са женом и децом о тим стварима кад га они и онако не могу разумети, али татка је њихова памет за тако нешто, а отац или браћа нису му никакви саговорници, неће да му дију за право ни онда кад, очигледно није у праву. Њему требају страна лица и шире слушајашце, неко ко ће га више уважавати и најљубивије се односити према ставовима које ће заступати.

Гргин глас је на њих посебно деловао, као да долази са друге планете, од неких других људи из далеких светова свемира. У чувеној кризи шездесет и прве, морали су да прате и знају све шта раде Кенеди и Хрушчов, чинило им се ако их не прате да ће та двојица нешто забрљати, а они су могли да их на време упозоре, јер нема ствари у које се не разумеју они што су се око транзистора окупили. Није их много бринуло што нека од светских сила може да бацни атомску бомбу, врло важно,

битно је да се они очигледно увере ко је јачи, Руси или Американци.

Веровали су у стварна, али још више у измишљена техничка чуда што су их створиле сукобљене стране и око тога плели невероватне пртпоставке достојне највећих маштара научне фантастике. Фикција и стварност су имали исту тежину као аргументи у полемици. Овде у овој забити која је за њих била центар васионе, они су износили мишљења која се нису могла чути даље од Глог Брда и Туријака и за која нико никада неће сазнати осим њих десетак који учествују у том слушању и каснијој жучној расправи. Али они су говорили и својој расправи придавали значај, као да се ради о сучељавању мишљења важних личности у некој председничкој кампањи или директном и непомирљивом вербалном окршају Кенедија и Хрушчова у Палати Уједињених нација. Као да њихову полемику преноси нека велика телевизија. Уносили су се у оно што прича Грга, као да не слушају вести на радију, него имају на директној линији лично Кенедија или Хрушчова, који једва чекају да чују шта ове паметне главе из Лисичијег потока мисле и препоручују, као да им се пријемник

пана књига био црквени календар.

Они су знали све руске тајне боље него и сами Руси. Кад би Кенеди умео да дође до њих да му они кажу шта треба да ради, да га упозоре на скривено руско оружје и да се не игра с ватром, јер Руса још нико победио није. Да је ближе отишли би они на коњима да га мало посаветују, али како коњем да иду преко океана, а до Москве би им требало два месеца да јашу, а кошење само што није почело.

Они не знају како да прехране стоку и чељад, али одлично знају шта треба да се ради у Кубанској кризи и на Блиском истоку. Нема тог државника коме они не би могли да буду саветници. И то да дају савете којима нема шта да се приговори. Да је паметан Кенеди, па да своје саветнике пошаље код њих, или да их Хрушчов позове на састанак Генералштаба.

– Ма, ајде, јадан, ајде, шта ти знаш, је си чуо шта Грга каже?

– Који Грга, бре, и који Американци? Још они не знају на шта је све Рус спреман. Знаш ли ти, болан, да Руси имају брод који се као муња креће испод воде, а потпуно је невидљив, да 'оће зачас би Вашингтон слистили!

– Не разумијеш ти то, мој Вукмане. Знаш ли ти болан шта све има Америка-нац, па они су једном бомбом пола Јапана побили, сила је то чо'ече!

– Каква, бре, сила, глед'о сам ја Русе кад су Хитлера ћерали према Берлину, иде то чо'ече к'о лудо, ништа не гледа. Њима нико ништа не може, знаш ли ти то, бре!

– Америка је богата, то је тамо пред њиховом кућом, не могу Руси ту ни да опепеле!

– Који, бре, Американци, немаш ти појма, знаш ли ти да Рус има сателит са којег види шта Кенеди има у тањиру!

– Немој потље да бидне да ви нијесам рек'о. Вићешете ви да сам ја у праву, али ће вам то бити касно. Немој послити да се жалите: Е, што не послушасмо Веселина.

Галама се још дуго у ноћи разлегала по странама и поточињима, где су полемичари довршавали своје жустре расправе, разбијени у мање групе, свако, ипак задовољан што је слушао Гргу и што им је он дао повода да се изразе.

Они нису имали јасну представу где се Руси и Американци тачно налазе, али су много тога знали и о једнима и о другима. Много им је било ствало да они међусобно зарате, само да би потврдили ко је био у праву. Да каже овај или онај: Ето, шта сам вам ја рекло. Као да се радило о игрању фудбалске утакмице, а не о могућој светској катаклизми. Они су рачунали да рат до њих неће стиги, да су они толико далеко од бојишта, али би исто било и да је место сукоба близу. Самоуверени, нису се плашили никог, јер су чврсто знали да смо ми на трећем месту, одмах иза Руса и Американаца, али никако нису могли да се сагласе ко заузима прво.

Славољуб Ванојевић

фото: Зоран Павловић

Вршалица у Тичијем пољу

за сателитски телефон налази у оном трну из Вукманове куће.

Председавајућег на том састанку није било, а и да је којим чудом некако био одређен, брзо би га избацили из собе као некомпетентног да помири и каналише њихова мишљења. Свак је сваком упадао у реч, надвикивали су се, дизали такву галаму да су се остала чељад склањала у најближу кућу да могу макар мало с места да се помакну. Оће да се покоче.

Ценили су они Америку и њену силу, нарочито Бошко, јер су му прихватили краља на приврени боравак, док се не стекну услови да се врати овамо, у домовину, а и Руси су га разочарали својим комунизмом, који му се чинио ка извор свих зала и недаћа овога света. Већина осталих је навијала за Русе и износила низ необоривих чињеница: да су они непобедиви, да имају неко тајно оружје са којим могу да збришу Американце са лица овога света. То што су знали да су Хитлера победили Руси није ни чудо, али они су знали да се и Наполеон задео у Русији. Бог зна којим путевима људског сазнања је то стигло до њих, кад је у њиховим кућама највећа штата-

СЕНКА ДЕСПОТИЦЕ

Беше мeстo неравно, а време зимно и мрачно, а срце сујетно и лукаво, очи сном оштерећене, а тело зимно и шужно, а руке блајине и грешине, умом к Богу неисправљен; многим гресима подложан бих јаган.

Стари српски запис

Кипом испрана не одступа глува ноћ. Ђавоље доба.

Кад сви спавају монах Рафаило покушава да молитвом умири свој дух. Тело је смирио дугим постом. Иако му се чинило да ће у молитви, којом Господ силази у ум и срце са Својих небеских висина, успети да пронађе љубав и смирење – тог тренутка није успевао да се избори против страсти и грехова оних за које се молио. И он се одавно пита хоће ли закорачити у излаз. На корак је да надвиси себе, а ни једног божијег знака нема на помолу да то предочи. Покушава да потре своје постојање – у сваком времену и простору.

На крајњој тачки за искупљење, у нелагодној тескоби кишних дана, притиснут као у заседи, монах Рафаило је отрнео и не може да се мрдне с места. Одшкринуте душе, озебао, дрхтури и лебди изнад целе Србије, суморне земље, која, као заклана, спава на Моравама и Поморављима. Још није нестрпљив у чекању. На репу одјека поноћног певца устаће опрезно да додирне *Четворојеванђеље* и раскрили нови дан у заметку. У сваком јутарњем додиру са раскошно опремљеном књигом, подсећа се да му је то даривала “побожна и христољубива господарица деспотица госпођа Јерина Бранковић”. У најтежим тренуцима њеног живота, кад је после једног пада мислила да се више неће повратити, за спас своје душе послала је књигу по дворанину Теофилу у мучалницу на Јелици. Отада ова реликвија представља претежак залог за Рафаилову скромну испосничку пећину. Књига је остала закључана у окове корица, а испосник у дугим бденијима прелистава сваку страницу и “чита” напамет јеванђеља, знајући готово до танчина где је шта написано.

Једни су говорили да је монах Рафаило био духовник принцезе Јерине чим се она удала за Ђурђа у Србију. Други су нагађали да је он може бити неки несретни младић с којим се млађана принцеза срела у Солуну, па се он замонашио због превелике и неостварене љубави према њој. Теофил је знао да од свега тога ништа није била истина, јер се принцеза и монах Рафаило досад никад нису срели. Испосник је остао у мучалници на Јелици да цео живот кали свој дух, а госпођа Јерина је по Србији “градилa куле и градове”. Зато је она изабрала ово свега место на планини Јелици да према њему стално зрачи посебну љубав и изоштрава свој дух, а Рафаила за свог постхумног духовника и исповедника? Неком силом ту повучена, на то питање ни деспотица није била сигурна да ли има

прави одговор. Или је пред собом потишкивала неку успомену у заборав и прекривши је ћутањем – желела да је се ослободи. Да би се одбранила пред другима и собом, говорила је: “Само Свевишњи зна свему правац и циљ”. Коначно, налазила је велико духовно упориште у испоснику Рафаилу и углавном се дизала из пепела, чак и онда кад је знала да ће јој следећи пад бити тежи а излаз тешњи и даљи.

Али, дворанин Теофил и испосник Рафаило сасвим су добро знали, иако о томе ни реч нису проговорили, којом је невидљивом силом деспотица била повучена да зрачи љубав према испосници на Јелици.

Данас је овде Рафаило, у годинама потпуне отупелости за спољни свет, који доживљава све више изнутра, слуша отворених уста – старачки, а говори без гласа. Мучалник, зарекао се на вечно ћутање да му не погину речи у грешним устима и не погани Бога у срби. У пећини, где је најчешће са Богом, покушава да говори молитву целим бићем. Ујутру, своје испоштено и чисто тело поново ће “попети” на крст који стоји пободен испред испоснице: да у распећу, сталним присуством бола, савлада себе до краја и у вечном опрезу нађе очекивани мир и спокојство. Лак и очишћен, “кренуће” уз Јелицу, као Христ на Голготу, да под теретом нових искушења за тренутак се отараси сваке кривице, у нади да ће наћи потпуну утеху у новим трпљењима душе и тела.

Може ли заспати?! Само толико да одвоји један дан од другог на низу бројанице протицања времена: где ни године или цео живот – који није ништа друго до један трен – не значе ништа.

У неодређене звукове ноћи и у кратки искидани сипљиви старачки дах, увлачи се крик сове која чуци на крсту. Пред расвет птица је нечујно нестала. Да ли уклета птица слути зао глас? – почиње старац да буде подозрив. Зар нема другог гласа да се започне нови дан?!

Укочен, није заспао. Уснио је Смрт.

Смрт! Да ли је то била Реч? У сну се јавио само одјек – то зна. Није било ни мисли, ни облика (има ли смрт облик?), није било ни крста – знамења смрти. Није било ни гласа; ни знака – рушне мараме. Само као сенка сенке. Као предосећање; као у прелому истрошеног сна у јави. Уплашио се: јер смрт је била туђа. Свеједно, и он, свети човек, умире са другим људима њиховом смрћу. И васкрсава. Али из ноћашњег сна као да више није могао да васкрсне духом. Преживео јесте – од сна се не умире. Онај ко

је сад умирао, као знаком монашког сна, растављао се са душом тешко – грешан. Монах је у име тог грешника понављао молитву срца: “Госпoде Боже, спаси ме грешног!” Тако је и испосник умирао у гласничкој речи и кроз смрт се рађао да траје у сумњама овоземаљског “живота” са сенком.

Од целoга сна монах Рафаило носи само једну затамњену слику: сахрана пре подне, у недоба, као за некрштена створа или самоубицу. Гроб плитко затрпан; проваљен. Гроб женски, празан. Повише главе камен без икаквог знака.

Јутро се није извукло испод терета кривице ноћног приказања. Наоблачило се, стисло као тесто. Кад осети бол у крстима, испосник Рафаило зна да из полусна улази у стварност и биће будан изнад малаксале Србије, која стешњена, узнемирења и растрзана снева у бунилу на приобалју Морава. Бременита река ропти под теретом себарских и властелинских брига. Како се сви буде уморнији него што увече легну, изјутра, неумивени и без молитве, плове и заједно се спуштају сплавовима Сумње у потрази за ушћем Наде.

Он не би желео да наслути коб читајући знаке сна као предосећање за несрећу. Туђу као своју. Мрзи себе што у тим годинама мора рано устати изјутра јер га стално терају телесне дужности да се очисти, али и да га поразе до краја на почетку новог дана.

Никад више неће заспати. Деца без оца спавају стално на опрезу. А Србија, сиротица, већ пола године нема свога господара, деспота Ђурђа. Је ли иза њега остао ко да сачува стечено? Може ли се сирота Србија загрејати под скутом деспотице Јерине? Свима се чинило да што увече омркне, не зна се хоће ли ујутру осванути.

Да ли сања и тумачи ружан сан?!

Јутрос, кад Месец прокрвари набоден на оштра копља врхова дрвећа на висовима, монах неће моћи да се протегне и дува кратким сипљивим дахом да угаси небеску свећу. И као увек, пошто воштаницу гаси прстима – да је дувањем не би заплувао и оскрнавио – пружа прсте да дохвати пламичак иза облака и завлачи руке дубоко у небо. У празнину васељене, њене затроване утробе. Не може да досегне недокучено. Тад зна да је будан. Присећа се да је као дете дувао да угаси Месец и покушавао да га скитне са неба. И увек, у таквим тренуцима обнове привидне радости у присећању на прошло, насмеши се детињство – у исто време невин и грешан.

Виган Николућ

*Одломак из романа „Сенка деспотице“
(Проклећа Јерина)*

ТРИ МАЧКЕ

Од некад пуне долине људи жена и деце остало је само њих троје. Стрина Мара, чича Гојко и мој отац. Живели су свако у својој кући, потпуно сами, а с пролећа би их помало обилазили ми, њихова деца, колико би нам обавезе допуштале. И лети би им помогли радити. С јесени бисмо однели шта нам треба за зиму. А зими би њих троје остали сами.

Срећа је што се нису свађали.

Стрина Мара је била више мушко него женско. Некад је разговор са њом био вечерње или јутарње издање сеоских дневних новина. То док је била млађа и док се по селу кретала обављајући разне послове замењујући вечито болесног и неспособног мужа. Сад кад су је притисле године и остала сама, новости више нема. Остала су само сећања на оно што јој је неко некада рекао или она смислила. За сеоске прилике имала је врло слободан начин причања. "Кобила се у пољу пасе, а у кући ждријеби", правдала је неку жену о којој би се као о неморалној причало. Или: "Што да не. Која је чувала кисели купус за Петров пост и 'ону ствар' за старост није се овајдила". Али "она ствар" није код ње звучала нимало вулгарно. И чинило се као да "ону ствар" она никад није ни имала. Него да се то све односи на друге. Кад би видела неку девојку или жену много накићену, добро обучену и намирисану, а ружну, говорила је: "Вала жабу можеш и шећером и медом да намажеш, ја опет не могу да је једем".

Кад је умрла цело село је дошло на сахрану.

Многи су се присећали разних догодштина везаних за њу. И приписивали јој и оно што можда није ни помислила, а камоли рекла. После сахране њене ћерке су кућу лепо орибале, Оставиле све на своје место. Оно мало стоке, нешто поклате, нешто продале, боље рећи поклониле. И отишле.

Остао је само један стари шарени мачак.

Дуго се мотао око стринине куће. Док је било и оних отпадака од хране. Док је био понеки миш у помоћним зградама. Док је било копно.

А кад је дошла зима прешао је потпуно у помоћне зграде мога оца. А касније и у нашу кућу. Отац није могао да га отера, иако смо ми имали свога мачка, и то тако доброг, да за њега није био никакав проблем да ухвати птицу.

У нашој долини остали су да самују мој отац и стриц.

Стриц – људина. Некад људина.

Сад спарушен, погрбљен, црну земљу, чини ми се главом додирује.

Некад прави деспот.

Имао је троје деце.

И да их свако јутро не би његова жена молила да устану, стриц је купио

двоје опанака. Није се знало чији су који. Оно дете које задње устане није имало шта да обује, па је по цео дан гацало босо. Опанке су обувала деца која прва устану.

Били су и најбољи радници и најбољи ђаци у селу. да ли су такви били и због стричева зулума, не знамо, Рано су отишли од куће, син се оженио, ћерке се удале. И као и ми, лети су долазили да помогну, помало и с пролећа и јесени док им је мајка била жива. А како су остали без ње, само лети. Зими никако.

Купе му све што треба. Али њих нема. Друштво му је правио мој отац и један леп бели мачак.

А онда је умро и стриц.

И његов мачак је прешао у кућу мога оца.

У празној кући стричевој није било више ни мишева.

Да ли што остаде сам ко суво дрво у планини, да ли што више није имао мотива да живи, да ли га позваше стрина и стриц, тек ускоро за њима остави кашике у мој бач.

Најтеже ми за мачке.

Могао бих сад и ја ређе тамо да идем. А и кога тамо има више да видим. Шта ме више за ту долину везује? Ништа. а и мене, богами, стигле године. Нисам више за дуго избивање из своје куће. Имам и обавезе.

Али мачке.

Морам недељно да им однесем хлеба и још ако шта остане од хране.

Они распознају звук мотора мојих кола и истрче на километар и више преда ме. А онда трче за колима све до куће. То кад је лепо време.

А кад не идем колима, они, та три мачка, прате ме до пола пута.

Терам их. Гађам каменицама. Шта све не чиним. Али цаба.

Док не уђем у аутобус.

Виде, ваљда, животиња ти је чудо, да имају само мене.

Срећа је што су сви мушки.

Иначе им се о потомству не би имао ко старати.

Јер тамо осим мене не долази нико.

А питање је до када ћу моћи да идем и ја.

Петико Гујаничић

ПРИЛОЗИ – ДОНАЦИЈЕ

Делатност Милешевског културног клуба "Свети Сава" из Пријепоља финансира се средствима приложника. Давно је речено:

"Ко даје много, а може више, слабо му се више; ко мало даје и нема више, много му се више".

Штампање овогодишњег броја "Савиндана" омогућено је захваљујући помоћи

МИНИСТАРСТАВА ВЕРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	13. Милорад Вукашиновић из Пријепоља
као и следећих донатора:	14. Зоран Пантовић из Пријепоља
1. Миланко Бајчета из Будве	15. Пајо Потезица из Пријепоља
2. Раденко Остојић из Подгорице	16. Шумско газдинство, Пријепоље
3. Благоје Љујић из Пријепоља	17. СО Пријепоље
4. Родољуб Вукојевић из Пријепоља	18. СО Нова Варош
5. Вукадин Новковић из Пријепоља	19. ДП "МИЛЕШЕВО", Пријепоље
6. Радиша Томашевић из Београда	20. ФАП ливница, Пријепоље
7. Радослав Пузовић из Пријепоља	21. ЈКП "ЛИМ", Пријепоље
8. Радослав Коругић из Пријепоља	22. Лимске хидроелектране, Нова Варош
9. Богољуб Топаловић из Пријепоља	23. Златарпласт, Нова Варош
10. Славенко и Предраг Марјановић из Пријепоља	24. ППУ Призма, Пријепоље
11. Предраг и Ненад Тошић из Пријепоља	25. Грбо-комери, Пријепоље
12. Благоје Поповић из Београда	26. ДОО Лагуна, Пријепоље
	27. СУР Сутон, Пријепоље
	28. ИПИ Електра, Пријепоље

Уважавајући јеванђељско: "Када, дакле, дајеш милостињу, да не зна левица твоја ишта чини десница твоја," (Мат. 6-3) неки од наших приложника нису хтели да се њихова имена помињу у ревији. Њима и свим другим Милешевски културни клуб се захваљује, благодари и кличе: **Многаја љета!**